

УДК 595.763.34(477)

© 2015 р. КРИВОШЕЄВ Р. Є.

ОГЛЯД ЖУКІВ-ПОТАЄМЦІВ ТРИБИ BATRISINI (COLEOPTERA: STAPHYLINIDAE: PSELAPHINAE) ФАУНИ УКРАЇНИ

Кривошеєв, Р. Є. Огляд жуків-потаємців триби Batrisini (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) фауни України [Текст] / Р. Є. Кривошеєв // Вісті Харк. ентомол. г-ва. — 2015. — Т. XXIII, вип. 1. — С. 5–12.

Потаємці є великою систематичною групою всередині родини Staphylinidae та включають біля 9 000 видів дрібних жуків, що трапляються повсюдно у вологих місцях, таких як лісова підстилка та мертва деревина, багато видів є симфізами в гніздах мурах і термітів. До підродини Pselaphinae належить триба Batrisini, яка представлена у Європі двома родами (*Batrisus* Aubé, 1833 і *Batrisodes* Reitter, 1882) та налічує 14 видів. У фауні України, за попередніми даними, трапляються 9 видів: єдиний в Європі вид роду *Batrisus* — *B. formicarius* Aubé, 1833 і 8 видів роду *Batrisodes* — *B. delaportei* (Aubé, 1833), *B. venustus* (Reichenbach, 1816), *B. hubenthalii* Reitter, 1913, *B. adnexus* (Hampe, 1863), *B. unisexualis* Besuchet 1988, *B. buqueti* (Aubé, 1833), *B. oculatus* (Aubé, 1833) і *B. exsculptus* (Hampe, 1850). Складено оригінальний визначник родів і видів триби Batrisini фауни України. Вид *B. exsculptus* уперше вказується для фауни України. Для кожного виду наводяться коротка екологічна характеристика та дані щодо поширення в Європі. 46 назв.

Ключові слова: Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae, Batrisini, жуки-потаємці, Україна, фауна, екологія.

Кривошеєв, Р. Є. Обзор жуков-ощупников трибы Batrisini (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) фауны Украины / Р. Е. Кривошеев // Изв. Харьк. энт. о-ва. — 2015. — Т. XXIII, вып. 1. — С. 5–12.

Ощупники являются крупной систематической группой внутри семейства Staphylinidae и включают около 9 000 видов мелких жуков, встречающихся повсеместно во влажных местах, таких как лесная подстилка и мёртвая древесина, многие виды являются симфилами муравьёв и термитов. К подсемейству Pselaphinae относится триба Batrisini, представленная в Европе двумя родами (*Batrisus* Aubé, 1833 и *Batrisodes* Reitter, 1882) и насчитывающая 14 видов. В фауне Украины, по предварительным данным, встречается 9 видов: единственный в Европе вид рода *Batrisus* — *B. formicarius* Aubé, 1833 и 8 видов рода *Batrisodes* — *B. delaportei* (Aubé, 1833), *B. venustus* (Reichenbach, 1816), *B. hubenthalii* Reitter, 1913, *B. adnexus* (Hampe, 1863), *B. unisexualis* Besuchet 1988, *B. buqueti* (Aubé, 1833), *B. oculatus* (Aubé, 1833) и *B. exsculptus* (Hampe, 1850). Составлен оригинальный определитель родов и видов трибы Batrisini фауны Украины. Вид *B. exsculptus* впервые указывается для фауны Украины. Для каждого вида приводятся краткая экологическая характеристика и данные о распространении в Европе. 46 назв.

Ключевые слова: Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae, Batrisini, жуки-ощупники, Украина, фауна, экология.

Krivosheyev, R. Ye. A review of the short-winged mold beetles of the tribe Batrisini (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) of the fauna of Ukraine [Text] / R. Ye. Krivosheyev // The Kharkov Entomol. Soc. Gaz. — 2015. — Vol. XXIII, iss. 1. — P. 5–12.

Short-winged mold beetles are a large systematic group within the Staphylinidae subfamily. It includes about 9 000 small beetle species, which are spread throughout the World in moist habitats like forest litter or dead wood, many species are symphytes in ants' and termites' nests. Among subfamily Pselaphinae there is the tribe Batrisini, which is represented in Europe by two genera (*Batrisus* Aubé, 1833 and *Batrisodes* Reitter, 1882), wherein there are 14 species. In Ukraine, according to preliminary data, 9 species occur: the only European species of the genus *Batrisus* — *B. formicarius* Aubé, 1833, and 8 species of the genus *Batrisodes* — *B. delaportei* (Aubé, 1833), *B. venustus* (Reichenbach, 1816), *B. hubenthalii* Reitter, 1913, *B. adnexus* (Hampe, 1863), *B. unisexualis* Besuchet 1988, *B. buqueti* (Aubé, 1833), *B. oculatus* (Aubé, 1833), and *B. exsculptus* (Hampe, 1850). An original key to genera and species of the tribe Batrisini of the fauna of Ukraine is compiled. The species *B. exsculptus* is recorded from Ukraine for the first time. Short ecological peculiarities and data on the distribution throughout Europe for each species are given. 46 refs.

Keywords: Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae, Batrisini, short-winged mold beetles, Ukraine, fauna, ecology.

Потаємці (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) — підродина стафілінід, що налічує 9 000 видів у світовій фауні і близько 500 у Європі. В Україні, за попередніми дослідженнями, трапляються від 100 до 120 видів. Це дрібні хижі жуки, що живуть у підстилці, гнилій деревині та під камінням, є багато печерних і мірмеко- та термітофільних видів.

В Україні потаємців вивчено слабо: понад 90 % літературних джерел становлять фауністичні списки локальних регіонів і каталоги. На сьогодні найкраще вивченими є Закарпатська (Weise, 1875; Roubal, 1930; Мателешко, 2005, 2006, 2008; Нлавац, 2009), Львівська (Łomnicki, 1870, 1875 та ін.; Nowicki, 1870, 1873; Лазорко, 1963), Тернопільська (Rybiński, 1903; Kubisz, Mazur, Pawłowski, 1997–1998), Чернівецька (Normuzaki, 1889, 1905) та Київська (Chaudoir, 1845; Черкунов, 1889) області. У «Каталозі жуків Палеарктики» (Löbl, Besuchet, 2004) для України наводилося 79 видів, також у списку С. А. Курбатова (2008) зазначалося 75 видів. Усього до наших досліджень для України наводилося 79 видів псеяляфін.

Триба *Batrisini* представлена в Європі двома родами (*Batrisus* Aubé, 1833 і *Batrisodes* Reitter, 1882) із 14 видами, що є сапроксилобіонтами та факультативними мірмекофілами, що перебувають під корою листяних і соснових дерев із деревними видами мурах (переважно роду *Lasius* Fabricius, 1804). В Україні трапляються один рід *Batrisus* з єдиним видом *Batrisus formicarius* Aubé, 1833 і 8 видів із роду *Batrisodes*. Загалом види триби є найбільшими з українських потаємців (2,2–2,5 мм), а вид *B. formicarius* є найбільшим представником фауни України (3,1–3,5 мм).

В основу публікації покладено колекції з Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, м. Київ (ІЗШК), колекцію Г. Гохгута (Hochhuth) у Національному науково-природничому музеї, м. Київ (ННПМ), Музею природи Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (МП ХНУ), Державного природознавчого музею, м. Львів (ДПМЛ) та Донецького національного університету (ДНУ). Збір матеріалу здійснювали методом просіювання трухлявини та інколи підстилки під колодами та великими деревами. Фіксацію та монтування проводили за загальноприйнятими методиками. Для визначення використовували ключі К. Безюше (Besuchet, 1974, 1988). Номенклатуру встановлювали за «Каталогом жуків Палеарктики» (Löbl, Besuchet, 2004), а поширення — за базою даних «Fauna Europaea» (Loebl, 2004).

За попередніми результатами складено таблиці для визначення 2 родів і 9 видів триби *Batrisini* фауни України. Вид *Batrisodes exsculptus* (Hampre, 1850) є новим для фауни України.

ТАБЛИЦЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОДІВ ТРИБИ *BATRISINI* ФАУНИ УКРАЇНИ

1. Передньоспинка без відстоячих шипів з двох боків медіобазальних втиснень. Загалом кремезна форма *Batrisus*
— Передньоспинка з 2 шипами з обох боків медіобазальних втиснень. Загалом менша форма *Batrisodes*

Рід *Batrisus* Aubé

Антени дуже великі. Передньоспинка з 3 базальними ямками, з'єднаними через серединну борозну та подовженими спереду борозною, 2 ямками, що доторкаються з обох сторін заднього краю та з маленьким медіальним кілем ззаду серединних ямок. Надкрила з 3 базальними ямками, відстоячими шовними борознами, укороченими дорзальними борознами та більш-менш розвиненим верхнім кілем. 1-й тергіт великий, с 2 внутрішніми та 2 зовнішніми базальними кілями. ♂: 11-й членик вусика з шишкою при основі внутрішньої сторони, середні голени більш-менш сплюснені, подовжені пластинкою на внутрішньому краї. Очі добре розвинені, округлі, без шипів на внутрішньому краї. Голова кремезна та часто точкована, дуже опукла між інтерокулярними ямками, її опуклість округла, з невеликою борозною на задній стороні. Внутрішні базальні кілі 1-го тергіта широкі, сплюснені, звужені спереду назад, субпаралельні, розділені поперечною вм'ятиною; зовнішні базальні кілі розходяться, дуже тонкі, йдуть від внутрішніх кілів через подовжену глибоку вм'ятину, при їх основі лежать розділені ямки. Забарвлення світле, червоно-коричневе. ♀: 9-й, 10-й та 11-й членики вусиків великі та широкі, передостанній з медіальним кілем на нижньому боці, останній зі слабо відстоячою шишкою, подовженою від основи до вершини, що вдвічі ширша за свою довжину; середні стегна з маленьким зубцем на середині внутрішнього краю; середні гомілки з гострим зубцем на внутрішньому краї поблизу з основою та з округлим вертикальним виступом при вершині, що йде по осі гомілки. 3,1–3,5 мм, у гніздах *Lasius brunneus*, здебільшого в гнилій деревині та під корою. Центр та Південь Європи, часто.

Batrisus formicarius Aubé, 1833

Література. Aubé, 1833: 46; Nowicki, 1870: 13; Nowicki, 1873: 20; Reitter, 1881: 463; Heyden, Reitter, Weise, 1883: 65; Łomnicki, 1886: 89; Schaufuss, 1888: 13; Черкунов, 1889: 165; Łomnicki, 1890: 200; Reitter, 1891: 125; Ganglbauer, 1895: 802; Якобсон, 1910: 576; Reitter, 1909: 211; Raffray, 1911: 60; Kuhnt, 1913: 312; Łomnicki, 1913: 79; Schaufuss, 1916: 247; Winkler 1925: 454; Roubal, 1930: 498; Jeannel, 1950: 350; Besuchet, 1974: 330; Neuhäuser-Happe, 1995:747, 1996 b: 196; Löbl, Besuchet, 2004: 279; Мателешко, 2006: 235; 2007: 186; Löbl, 2009: 10.

Матеріал. Закарпатська обл.: «Uzhorod R. d. s.» — 1 ♂ (Roubal, ДПМЛ); контора Карпатського заповідника, садиба, під корою вишні, 19.05.2004 — 1 ♂, 1 ♀ (В. А. Трач, ІЗШК); Рахів. р-н, Кузій, 28.04.2010 — 1 ♀ (Гонтаренко, ІЗШК). Івано-Франківська обл.: [Болехів, осика, з мурахами] — 1 ♀ (ДПМЛ). Київ: Голосіївський ліс, яр Голосіївського струмка б. оз. Дідорівка, в купі сирих колод, висіяний з підстилки, 20.09.2010 — 1 ♂ (Кривошеєв, ІЗШК); Виноградар, сосновий ліс б. Кільцевої дороги, під корою соснового пенька, 9.04.2010 — 1 ♂, 2 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК); там само, 10.04.2012 — 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК); там само, оз. Синє, сосновий ліс, під корою соснового пенька, 8.04.2010 — 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК).

Київська обл.: с. Лісники б. Києва, сосновий ліс, під корою соснової колоди, 26.04.2013 — 2 ♂♂ (Кривошеєв, ІЗШК); с. Лісники б. Києва, сосново-дубовий ліс, під корою старих соснових колод, 7.05.2014 — 4 ♂♂, 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК).
Харківська обл.: «Харьковская обл., 7 км Ю Змиєва, Гайдари, 16.04.2004, под корою упав. дуба, с муравьями» — 1 ♂ (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьковская обл., 7 км Ю Змиєва, Гайдари, листв. лес, с муравьями», 15.04.1998 — 1 ♀ (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьковская обл., 7 км Ю Змиєва, Гайдари, 4.06.1999, под корою сух. дуба» — 20 ♀♀ (Дрогваленко, МП ХНУ).

Поширення в Європі. Уся Європа, крім Півночі (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Трапляється під корою та в трухлявині гнилих дерев, харчуючись кліщами-мірмекофілами, з *L. brunneus* (Reitter, 1909, Roubal, 1930, Neuhäuser-Harpe, 1995) і *L. emarginatus* (Jeannel, 1950), в Україні трапляється нечасто під корою старих соснових (рідше — листяних) відмираючих і відмерлих колод і пеньків, часто з представниками роду *Batrisodes* та іншими потасмцями (Neuhäuser-Harpe, 1996 b, власні спостереження).

Під *Batrisodes* Reitt.

Знаходився у попередньому роді, але відрізняється від нього виступаючим шипом між базальними ямками передньоспинки, а також формою 4 останніх тергітів, які подовжені чіткими кілями на внутрішньому краї, що проходять по всій довжині тергітів і супроводжуються маленькою вм'ятиною при основі, також як і нарешті менш густими вусиками. ♂: визначна ознака роду часто є фронокліпеусом; членики вусиків з 9-го по 11-й помітно крупніші, 10-й з більш-менш помітною ямкою на нижній стороні, 11-й майже завжди з маленькою шишкою на задньому краї поблизу основи; середні стегна на апікальному внутрішньому краї з більш-менш розвиненою шпоркою. 15 палеарктичних видів. ♂♂ *adnexus*, *venustus* і *buqueti* трапляються помітно частіше, ніж ♀♀.

ТАБЛИЦЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ РОДУ *BATRISODES* ФАУНИ УКРАЇНИ

1. Передній край голови посередині більш-менш дещо втиснений. Задні гомілки не подовжені пучками волосків. Забарвлення червоно-коричневе, але надкрила помітно темніші 2
- Передній край голови посередині з дуже глибокою лункою. Задні гомілки на вершині внутрішнього краю з довгими тонкими пучками волосків. Усе тіло червоно-коричневе 7
2. Вусики кремезні, 4-й і 5-й членики помітно або дещо ширші за свою довжину, з 6-го по 8-й поперечні та помітно ширші за свою довжину. Голова між інтерокулярними ямками дуже горбкувата, опуклість округла, з маленькими, подовженими та порядно глибокими ямками. Внутрішні базальні кілі 1-го тергіта спереду особливо широкі, до заду регулярно звужуються, зверху помітно сітчасті. ♂♂: лоб нахилений уперед і в більшій або меншій мірі трикутний або трапецієподібний, з 2 маленькими пучками волосків посередині переднього краю; наличник у середині з пучками волосків, що розходяться; 9-й членок вусика суворо поперечний, 10-й дуже великий, його ширина більша за довжину або така ж сама, ямки нижньої сторони особливо великі. 2,2–2,5 мм. Переважно в гніздах *Lasius brunneus* у старих деревах і пеньках, по всій Середній Європі ***delaportei* Aube**
- Вусики стрункі, з подовженими члениками (особливо у ♀♀), 5-й і 7-й однаково довгі, трохи чи помітно довші за свою ширину. Голова між інтерокулярними ямками більш-менш опукла, але не горбкувата. Внутрішні базальні кілі 1-го тергіта трохи довші та трохи регулярно звужені 3
3. 10-й членок вусика однаковий за довжиною та шириною. Плечові шишки закруглені. Поверхня голови між лобною борозною та інтерокулярними ямками сплюснена або дуже дещо опукла (♀♀), дещо чи помітно опукла (♂♂), з більш-менш помітною вм'ятиною. ♂♂: передній край лоба при вигляді зверху закруглений, у середині нижнього краю з помітно великою і більш-менш 2-роздільною бахромкою волосків, із двох сторін з густими волосками. Наличник посередині з пучком волосків, що розходяться; 9-й членок вусика поперечний, 10-й на нижньому краї з маленькими базальними ямками та закругленою апікальною шишкою. 2,0–2,2 мм. Живе з мураками роду *Lasius*, але також під корою та в гнилій деревині. Усюди по Європі, часто ***venustus* Reichb.**
- 10-й членок вусика ширший за свою довжину. Плечові шишки загострені, за виключенням ♂♂ і більшості ♀♀ *buqueti*. Поверхня голови між лобною борозною та інтерокулярними ямками в обох статей помітно чи дуже опукла. ♂♂: нижній край лоба в середині з двома маленькими пучками волосків, з обох сторін з дуже густими волосками 4

4. Поверхня голови між лобною борозною та інтерокулярними ямками, за напрямком до переднього краю лоба, помітно або дуже регулярно опукла, без ямок чи вм'ятин, у крайньому разі з маленькими точками, лобна борозна в середині дуже широко переривчаста. Опушення верха метастернума спрямоване спереду назад. ♂♂: передній край лоба з дорзального боку в середині з пучком волосків, що розходяться; 9-й членник вусика поперечний, його нижній край трохи загострено-подовжений, 10-й членник трохи ширший за свою довжину, ямки нижнього боку великі. 1,95–2,15 мм. Живе з мурахами роду *Lasius*, під корою та у колодах. Швеція, Фінляндія, Моравія, Польща, Україна, Югославія, Північна Італія, Південна Франція **hubenthalii** Reitt.
- Поверхня голови між лобною борозною та інтерокулярними ямками спереду обмежена відстоячою чи переривчастою посередині лобною борозною, зазвичай з медіальними ямками чи вм'ятиною. ♂♂: наличник з добре помітним з дорзального чи латерального боку, довгим і трохи зігнутим пучком волосків, що доходить до лоба 5
5. Поверхня голови між лобною борозною та інтерокулярними ямками помітно опукла та з чіткою вм'ятиною (♀♀), чи дуже опукла з глибокими ямками (♂♂). Опушення верху метастернума спрямовано від середини. ♂♂: передній край лоба з дорзального боку більш-менш закруглений або трапецієвидний; пучок волосків на наличнику трохи ширший; 9-й членник вусика поперечний, 10-й дещо ширший за свою довжину, ямки нижнього боку середнього розміру; задні гомілки на вершині внутрішнього краю з пучком коротких волосків. 2,0–2,2 мм. Живе з мурахами роду *Lasius*, під корою та у колодах. Швеція, Румунія, Югославія, Італія, Франція 6
- Поверхня голови між лобною борозною та інтерокулярними ямками дуже опукла, із зазвичай помітно глибокими ямками. Опушення верху метастернума спереду назад або трохи нахилено спрямовано назад. ♂♂: передній край лоба з дорзального боку 3-кутний, посередині більш-менш закруглений або посічений; наличник з помітним тонким пучком волосків. 9-й членник вусиків поперечний, 10-й дещо ширший за свою ширину, ямки нижнього боку замінені великою вм'ятиною. 1,9–2,2 мм. Живе з мурахами роду *Lasius*, у пеньках і гнилій деревині. Середня та Центральна Європа **buqueti** Aube
6. Опушення метастернума сформоване з волосків, спрямованих до його центру; горб на тімені низький, несе маленьку неглибоку ямку. 2–2,3 мм. Центральна, Східна та Південна Європа **adnexus** Hampe
- Опушення метастернума сформоване з волосків, що спрямовані спереду назад або іноді під нахилом; горб на тімені порядно підвищений, зростаючий, несе велику глибоку ямку. 2,3–2,6 мм. Західна та Центральна Європа. Можливо, партеногенетичний вид **unisexualis** Bes.
7. Заглиблення передньої частини голови більше (♂♂) або менше (♀♀) широке, неглибоке, його верхня перегородка косо спадає. Лобна борозна глибока, відстояча, посередині відкрита та впадає у заглиблення. Наличник нормальної довжини. Опушення верха густіше, зазвичай на передньоспинці та черевці складається з коротких або помітно густих лежачих одне до одного волосків. ♂♂: наличник ззаду дещо виступає, спереду дещо підвищується, у середині з пучком волосків, що розходяться; 10-й та 11-й членики вусиків прості, без ямок і вм'ятин, 9-й ледве ширший за свою довжину, 10-й рівний за довжиною та шириною (у ♀♀ трохи довший). 2,4–2,5 мм. Нижня Австрія, Трансильванія **exculptus** Hampe
- Заглиблення передньої частини голови дуже широке, субпаралельне, дуже глибоке, його верхня перегородка вертикальна. Лише повздовжня гілка лобної борозни розвинена, вона помітно глибока, впадає в заглиблення. Наличник дуже довгий і відстоячий. Опушення верха помірно густе, однакове на передньоспинці, черевці та надкрилах. ♂♂: 9-й членник вусика такий же довгий, як і широкий або ледь ширший, з базальною серединною борозною на нижній стороні (у ♀♀ 9-й і 10-й членики дещо довші за свою ширину), 11-й з маленькою шишкою. 2,0–2,2 мм. Під корою при основі дерев. По всій Середній і Центральній Європі **oculatus** Aube

Batrisodes delaportei (Aubé, 1833)

Література. Aubé, 1833: 46; Reitter, 1881: 463; Heyden, Reitter, Weise, 1883: 65; Schaufuss, 1888: 12; Reitter, 1891: 125; Ganglbauer, 1895: 802; Якобсон, 1910: 576; Reitter, 1909: 211; Raffray, 1911: 60; Kuhnt, 1913: 312; Lomnicki, 1913: 79; Schaufuss, 1916: 247; Winkler 1925: 454; Roubal, 1930: 499; Pearce, 1957: 24; Jeannel, 1950: 353; Besuchet, 1974: 331; Neuhäuser-Happe, 1995: 748; Löbl, Besuchet, 2004: 277; Мателешко, 2006: 235; 2008 d: 188; Löbl, 2009: 12.

Матеріал. Волинська обл.: «Volh.» — 1 екз. (Hochhuth, ННПМ); Донецька обл.: «Дон. обл., Шахтер. р-н, с. Петровское, РЛП «Дон. Кряж», 5.06.2004 — 1 ♀ (М. Є. Сергеев, ДНУ); там само, косинням по траві — 1 ♀ (М. Є. Сергеев, ДНУ). Львівська обл.: Львів, парк Залізна Вода, листяний ліс, під корою каштанового пенька, 4.05.2012 — 1 ♂ (Кривошеєв, ІЗШК); «Укр., Галичина, Львів, Погулянка, під корою бука», 27.04.1936 — 1 ♀ (Лазорко, ІЗШК); там само, 27.04.1941 — 2 ♂♂ (Лазорко, ІЗШК). Рівненська обл.: Рівненський природний заповідник, лука, під корою дуба, 17.06.2000 — 1 ♂ (А. Петренко).

Поширення в Європі. Європа, крім Греції, Португалії та Північного Сходу (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Вид живе під корою та в трухлявині в дуплах високих гнилих дерев по сусідству з *L. brunneus* (Besuchet, 1988) (Aubé, 1833, Schaufuss, 1916, Jeannel, 1950, Pearce, 1957, Мателешко, 2008), рідше — з *F. rufa* та *L. fuliginosus*, часто в синтопії з *Batrisus formicarius*, *Batrisodes adnexus* і *B. unisexualis* (Neuhäuser-Happe, 1995, 1996 b)

Batrisodes venustus (Reichenbach, 1816)

Література. Reichenbach, 1816: 65; Aubé, 1833: 48; Nowicki, 1873: 20; Reitter, 1881: 463; Heyden, Reitter, Weise, 1883: 65; Lomnicki, 1884: 13; Lomnicki, 1886: 89; Schaufuss, 1888: 17; Черкунов, 1889: 165; Reitter, 1891: 125; Ganglbauer, 1895: 802; Якобсон, 1910: 576; Reitter, 1909: 211; Raffray, 1911: 60; Kuhnt, 1913: 312; Lomnicki, 1913: 79; Schaufuss, 1916: 247; Winkler 1925: 454; Roubal, 1930: 499; Jeannel, 1950: 355; Pearce, 1957: 24; Besuchet, 1974: 332; Neuhäuser-Happe, 1995: 748, 1996 b: 197; Löbl, Besuchet, 2004: 278; Мателешко, 2006: 235; 2008 d: 188; Löbl, 2009: 12.

Матеріал. Волинська обл.: «Volh.», 3 екз. (Hochhuth, ННПМ). Дніпропетровська обл.: Околиці с. Андріївка, Самарський бір, лівий берег р. Самара, мішаний ліс, під корою тополі, 15.06.2013 — 2 ♂♂, 2 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК). Донецька обл.: «Донецкая обл., Пески, лесостепь, 29.09.–6.10.2009» — 1 ♂, 1 ♀ (В. Мартинов, ДНУ). Івано-Франківська обл.: [Рибне, Ів.-Фр. обл., Ів.-Фр. район] — 2 ♀♀ (ДПМЛ). Київ: «Кiev.» — 4 екз. (Hochhuth, ННПМ); Виноградар, сосновий ліс б. Кільцевої дороги, під корою сосн. пня, 9.04.2010 — 1 ♂, 2 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК); Голосіївський ліс, яр Голосіївського струмка б. оз. Дідорівка, в купі сирих колод, висяний з підстилки, 20.09.2010 — 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК); острів Муромець, гнила кора та підстилка під старою вербою біля озера, 23.04.2013 — 1 екз. (Кривошеєв, ІЗШК); Гідропарк, біля оз. Берізка, під корою сухого кленового пенька, 13.05.2004 — 1 ♂, 3 ♀♀ (Петренко, ІЗШК); Київ, лівий берег Дніпра, Дарницьке лісництво, під корою соснового пенька, 8.05.2014 — 3 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК). Київська обл.: с. Лісники б. Києва, сосново-дубовий гай, під корою соснових колод, 7.05.2014 — 1 ♂, 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК). А Р К р и м : «Крым, Ялтинский гор.-лес. зап., окр. вдп. Учан-Су, под корою сосн. бревна», 16.05.2000 — 2 екз. (Н. Юнаков, МП ХНУ). Львівська обл.: «Укр., Галичина, Львів, Кривчиці», 28.11.1935 — 1 ♀ (О. Петрів, ІЗШК). Одеська обл.: Троїцьке, в гнилій деревині, 19.03.2007 — 6 ♀♀ (Гонтаренко, ІЗШК); 40 км W Одеси,

берег р. Дністер, рибне господарство, 18.09.1999 — 1 екз. (Гонтаренко, ІЗШК). Харківська обл.: «Харьк. обл., плтф. Дачи», 25.05.98 — 4 екз. (Н. Юнаков, МП ХНУ); там само, 14.05.1995, «под корою сосн. пня» — 7 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, 15.05.2006, «под корою упав. сосны» — 6 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьк. обл., пос. Константиновка» — 1 екз. (Д. И. Захаржевский, МП ХНУ); «Харьковская обл., 7 км Ю Змиева, Гайдары, под корою упав. дерева», 10.08.1992 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьк. обл., Волчанс. р-н, ст. Салтов, кошение под пологом леса», 6.08.2000 — 1 екз. (Н. Юнаков, МП ХНУ).

Поширення в Європі. Там, де і попередній, але трапляється у Великобританії та країнах Скандинавії (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Імаго перебувають переважно під корою, в трухлявині мертвих дерев і в сирій, гнилій деревині сосни (власні спостереження, дані етикеток), разом з мурахами видів *L. brunneus*, *L. fuliginosus*, *F. rufa* та *F. fusca*, рідше з *Myrmica* spp., іноді без мурах у підстилці (Aubé, 1833, Ganglbauer, 1895, Jeannel, 1950, Pearce, 1957, Neuhäuser-Happe, 1995, 1996 b, Мателешко, 2008), ніколи — з двома подальшими видами (Roubal, 1930).

Batrisodes hubenthalii Reitter, 1913

Література. Winkler 1925: 454; Jeannel, 1950: 355; Besuchet, 1974: 332; Löbl, Besuchet, 2004: 277; Löbl, 2009: 12.

Матеріал. Київська обл.: Виноградар, сосновий ліс, під корою соснових пеньків, 10.04.2012 — 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК); там само, оз. Синь, сосновий ліс, під корою соснового пенька, 8.04.2010 — 2 ♂♂ (Кривошеєв, ІЗШК); Київ, заплава Дніпра, в гнилій вербі, 31.07.2003 — 1 ♀ (А. Петренко, ІЗШК). А Р К р и м : «Крым, Ю скл. Ай-П. яйла, окр. вдп. Учан-Су, под корою сосен», 17.05.2001 — 2 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); «Крым, Алшут. р-н, окр. с. Изобильного, дуб-бук. лес, под корою дуба», 9.05.2001 — 1 екз. (К. Надєїн, МП ХНУ). Одеська обл.: Одеса, поля зрощування, у трусі тополі, 25.03.2000 — 1 екз. (Гонтаренко, ІЗШК). Харківська обл.: «Харьк. обл., плтф. Дачи, под корою сосновых пней», 18.05.1998 — 1 екз. (Н. Юнаков, МП ХНУ); там само, 25.05.1998 — 7 екз. (Н. Юнаков, МП ХНУ); Донецька обл.: «Донецкая обл., Пески, лесостепь, 29.09.–6.10.2009» — 2 ♂♂ (В. Мартинов, ДНУ).

Поширення в Європі. Центральна, Північна Європа, окремі країни Балкан, Італія, Україна (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Під корою соснових і листяних дерев (дані етикеток).

Batrisodes adnexus (Hampe, 1863)

Література. Reitter, 1881: 463; Heyden, Reitter, Weise, 1883: 65; Schaufuss, 1888: 10; Reitter, 1891: 125; Ganglbauer, 1895: 803; Якобсон, 1910: 576; Reitter, 1909: 211; Raffray, 1911: 60; Kuhnt, 1913: 312; Łomnicki, 1913: 79; Schaufuss, 1916: 247; Winkler 1925: 454; Roubal, 1930: 499; Pearce, 1957: 24; Besuchet, 1974: 332; Neuhausser-Happe, 1995: 748, 1996 b: 198; Löbl, Besuchet, 2004: 277; Löbl, 2009: 10.

Матеріал. Вінницька обл.: Стрижавка біля Вінниці, дубовий гай, під корою дубового пенька — 1 ♂, 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК); «Гайсин, Поділля», 1 екз. (Вінницький, ІЗШК). Дніпропетровська обл.: Дніпропетровськ, Ленінське ліс-во, тополево-акацієвий ліс, під корою акації, 13.06.2013 — 2 ♂♂, 3 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК). Донецька обл.: «Дон. обл., с. Богородичное, под корою березь», 4.04.2008 — 2 екз. (Ю. Гуля, МП ХНУ). Київ: Лиса гора, під корою старого дуба, 7.04.2011 — 1 ♂, 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК); Святошинські ставки, вільшаник біля ставу, мурашник вздовж стежки, 12.04.2013 — 1 ♂ (Кривошеєв, ІЗШК); Гідропарк, біля оз. Берізка, під корою сухого кленового пенька, 13.05.2004 — 1 ♀ (Петренко, ІЗШК); парк Дубки, сосновий гай, під корою соснового пенька, 12.05.2014 — 2 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК); Київ, лівий берег Дніпра, Дарницьке лісництво, під корою соснового пенька, 8.05.2014 — 4 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК). Київська обл.: Жд ст. «Спартак», б. с. Нова Буда, заболочений вільшаник, в землі між корінням дерев на купинах, 25.04.2011 — 1 ♂, 5 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК); с. Лісники б. Києва, сосновий ліс, під корою соснової колоди, 26.04.2013 — 2 ♀♀ (Кривошеєв, ІЗШК); там само, 7.05.2014 — 1 ♂, 1 ♀ (Кривошеєв, ІЗШК). Кіровоградська обл.: Знам'янка, Чорний ліс, мішаний грабовий гай, під корою граба, 15.04.2014 — 1 ♂ (Кривошеєв, ІЗШК). АР Крим: «Крым, Алушт. р-н, окр. с. Изобильное, дуб-бук. лес, в древ. дуба», 9.05.2001 — 1 екз. (К. Надеин, МП ХНУ). Львівська обл.: «Укр., Галичина, Львів, Кривчиці», 28.11.1935 — 1 ♀ (О. Петрів, ІЗШК); «Укр., Галичина, Львів, Знесіння», 25.03.1935 — 1 ♀ (Лазорко, ІЗШК); там само — 1 ♀ (О. Петрів, ІЗШК); «Укр., Галичина, Львів, Стрільниця, під корою бука», 5.03.1936 — 1 ♀ (Лазорко, ІЗШК); «Укр., Поділля, Золочів, під корою верби», 30.08.1933 — 1 ♀ (Лазорко, ІЗШК); «Укр., Галичина, Львів, Погулянка», 27.04.1941 — 1 ♂ 3 ♀♀ (Лазорко, ІЗШК). Харківська обл.: «Харьковская обл., 7 км Ю Змиева, Гайдары», 15.04.1998 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, «под корою дуба», 26.04.2004 — 5 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, «под корою сильно розлож. дуб. бревна», 23.05.2003 — 2 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, «под корою дубового пня, пораж. белой гнилью», 25.05.2003 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, «под корою сухого дуба, с муравьями», 4.06.1999 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, «под корою березь», 25.05.2001 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, «под корою липы», 27.06.2001 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); там само, «под корою дуба», 14.04.2008 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьк. обл., Змиев. р-н, ур. Нижние Мельницы, под корою сухого дуба», 19.06.1997 — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьк. обл., ок. Борисоглебского мнстр., в сух. древ. мертв. дуба», 4.06.2002 — 1 екз. (Е. Москалец, МП ХНУ).

Поширення в Європі. Уся Європа, крім Іспанії, Великобританії, Греції, країн Скандинавії та Прибалтики (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Мірмекофіл, перебуває переважно під корою листяних дерев, особливо дубів (власні спостереження, дані етикеток), разом з мурахами *L. brunneus* (з яким виявляється частіше за *Batrisodes venustus*) та *L. fuliginosus* (Ganglbauer, 1895, Reitter, 1909, Kuhnt, 1913, Schaufuss, 1916, Roubal, 1930, Pearce, 1957, Neuhausser-Happe, 1995), іноді в синтопії з *Batrisodes delaportei* та *Batrisodes unisexualis* (Neuhausser-Happe, 1996 b).

Batrisodes unisexualis Besuchet 1988

Література. Löbl, Besuchet, 2004: 278; Löbl, 2009: 12.

Матеріал. Нами не знайдено.

Поширення в Європі. Франція, Німеччина, Чехія, Австрія, Польща, Україна (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Дані відсутні.

Batrisodes buqueti (Aubé, 1833)

Література. Aubé, 1833: 50; Якобсон, 1905 — 1916: 576; Raffray, 1911: 61; Schaufuss, 1916: 247; Roubal, 1930: 499; Besuchet, 1974: 333; Neuhausser-Happe, 1995: 748, 1996 a: 187, 1996 b: 198; Löbl, Besuchet, 2004: 277; Мателешко, 2006: 235; 2008 d: 188; Löbl, 2009: 10.

Матеріал. Нами не знайдений.

Поширення в Європі. Центральна та Південна Європа, Балкани, Україна (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Вид полюбляє сиру трухлявину, кору та мох старих мертвих листяних дерев у байрачних лісах, де живе виключно з *L. brunneus*, залежить від природних лісів більше, ніж інші представники роду (Neuhausser-Happe, 1995, 1996 b, Мателешко, 2008). Ніде не знайдений разом з *B. adnexus* і *B. venustus*.

Batrisodes exsculptus (Hampe, 1850)

Література. Reitter, 1881: 463; Heyden, Reitter, Weise, 1883: 65; Schaufuss, 1888: 13; Reitter, 1891: 125; Ganglbauer, 1895: 803; Якобсон, 1910: 576; Reitter, 1909: 211; Raffray, 1911: 60; Schaufuss, 1916: 247; Winkler 1925: 454; Besuchet, 1974: 333; Neuhausser-Happe, 1995: 749, 1996 a: 183; Löbl, Besuchet, 2004: 277; Löbl, 2009: 12.

Матеріал. Закарпатська обл.: Тячівський р-н, альпійська лука на г. Малий Менчул, в траві, 22.07.2007 — 1 екз. (Гонтаренко, ІЗШК). Харківська обл.: «Харьковская обл., 7 км Ю Змиева, Гайдары, под корою сухого дерева»,

15.04.1998 — 2 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьк. обл., плтф. Дачи, 10.06.1999, под корою сосн. бревен» — 1 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ); «Харьк. обл., Змиев. р-н, окр. с. Задонецкое, под корою сосны», 9.05.1998 — 1 екз. (К. Надеин, МП ХНУ).

Поширення в Європі. Австрія, Угорщина, Румунія, Болгарія, Албанія, Боснія (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Судячи з усього, вид є мірмекофілом і перебуває виключно з мурахами, переважно з *L. brunneus* (Neuhäuser-Happe, 1995), окремі знахідки були з *L. niger*, *L. emarginatus*, *M. laevinodis* і *Myrmica rugosa* Mayr, 1865.

Batrisodes oculatus (Aubé, 1833)

Література. Aubé, 1833: 48; Reitter, 1881: 463; Heyden, Reitter, Weise, 1883: 65; Schaufuss, 1888: 15; Reitter, 1891: 125; Ganglbauer, 1895: 803; Якобсон, 1910: 576; Reitter, 1909: 211; Raffray, 1911: 60; Kuhnt, 1913: 312; Schaufuss, 1916: 247; Tenenbaum, 1923: 155; Winkler 1925: 454; Jeannel, 1950: 357; Besuchet, 1974: 333; Neuhäuser-Happe, 1996 b: 199; Löbl, Besuchet, 2004: 277; Löbl, 2009: 12.

Матеріал. Харківська обл.: «Харьк. обл., Изюм. р-н, с. Задонецкое, под корою сосны», 12.06.1996 — 2 екз. (Дрогваленко, МП ХНУ).

Поширення в Європі. Переважно на Заході Європи, але є в Україні, Фінляндії і деяких країнах Балкан (Loebl, 2004).

Екологічні особливості. Вид перебуває найчастіше, але не обов'язково, з мурахами *L. brunneus* (Ganglbauer, 1895, Schaufuss, 1916, Neuhäuser-Happe, 1996 b).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Курбатов, С. А. Список ошупников (Pselaphidae) России и стран бывшего СССР [Электрон. ресурс] / С. А. Курбатов. — октябрь, 2008. — Режим доступа : URL : <http://www.zin.ru/Animalia/Coleoptera/rus/incops1.htm>. — Заголовок с экрана.
- Лазорко, В. Матеріали до систематики і фавністики жуків України [Текст] / В. Лазорко. — Ванкувер : Наук. т-во ім. Шевченка, 1963. — 200 с.
- Мателешко, О. Ю. Твердокрилі (Insecta, Coleoptera) як індикатори пралісів і природних лісів Українських Карпат [Текст] / О. Ю. Мателешко // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. — 2005. — Вип. 16. — С. 147–152.
- Мателешко, О. Ю. Твердокрилі (Insecta, Coleoptera) м. Ужгорода [Текст] / О. Ю. Мателешко // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. — 2006. — Вип. 18. — С. 147–152.
- Мателешко, О. Ю. Мірмекофільні твердокрилі у фауні Українських Карпат [Текст] / О. Ю. Мателешко // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. праць. — 2008. — Вип. 416 : Біологія. — С. 186–190.
- Черкунов, Н. Список жуков, водящихся в Киеве и его окрестностях [Текст] / Н. Черкунов // Зап. Киев. о-ва естествоиспытателей. — 1889. — Т. 10, № 1. — С. 147–204.
- Якобсон, Г. Г. 12. Семейство Clavigeridae (Pselaphidae). Ошупники [Текст] // Г. Г. Якобсон // Жуки России и Западной Европы. — 1910. — Вып. 8. — СПб. : Изд. А. Ф. Девриена. — С. 569–588 + табл. 62–68, 70.
- Aubé, C. Pselaphiorum monographia cum synonymia extricata [Text] / C. Aubé // Mag. de Zool. — 1833. — Vol. 8. — 161 pp.
- Besuchet, C. Pselaphidae [Text] / C. Besuchet // Die Käfer Mitteleuropas / H. Freude, K. W. Harde, G. A. Löhse (eds.). — Krefeld : Goecke & Evers, 1974. — Bd. 2 : Staphylinidae II (Hypocyrtinae und Aleocharinae); Pselaphidae. — S. 305–362.
- Besuchet, C. Description de deux *Batrisodes* paléarctiques nouveaux (Coleoptera: Pselaphidae) [Text] / C. Besuchet // Rev. Suisse Zool. — 1988. — Vol. 95, № 2. — P. 433–437.
- Chaudoir, M. Notices entomologiques sur le gouvernement et la ville de Kiew [Text] / M. Chaudoir // Bull. Soc. Imp. Natur. Moscou. — 1845. — Vol. 18, № 3. — P. 158–213.
- Denny, H. Monographia Pselaphidarum et Scydmaenidarum Britanniae: An essay on the British species of the genera *Pselaphus*, of Herbst, and *Scydmaenus*, of Latreille: in which those genera are subdivided, and all the species hitherto discovered in Great Britain are accurately described and arranged, with an indication of the situation in which they are usually found [Text] / H. Denny. — Norwich : S. Wilkin, 1825. — 74 pp.
- Ganglbauer, L. XI. Familie Pselaphidae. Familienreihe Staphyloidea. 1 Teil: Staphylinidae, Pselaphidae. Mit 38 Holzschnittfiguren im Text [Text] / L. Ganglbauer // Die Käfer von Mitteleuropa. Die Käfer der österreichisch-ungarischen Monarchie, Deutschlands, der Schweiz, sowie des französischen und italienischen Alpengebietes. — Wien : Naturalhistorischen Hof-Museum, 1895. — Bd. 2. — S. 771–854, 857–858.
- Heyden, D. Pselaphidae. Clavigeridae [Text] / D. Heyden, E. Reitter, J. Weise // Catalogus Coleopterorum Europae et Caucasi. — Ed. Tertia. — Londini [London] : Edw. Janson ; Berolini [Berlin] : Libreria Nicolai ; Parisiis [Paris] : Luc. Buquet., 1883. — P. 64–68.
- Hlavač, P. Taxonomic notes on the *Bryaxis splendidus* species group (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae), with the description of a new species from the Ukraine [Text] / P. Hlavač // Acta Entomol. Mus. Nat. Pragae. — 2009. — Vol. 49, № 2. — P. 651–659.
- Hormuzaki, C. Coleopterologische Sammelergebnisse in der Bucovina während der Jahre 1887 und 1888 [Text] / C. Hormuzaki // Entomol. Nachr. — 1889. — Bd. 15, Hf. 9. — S. 133–140.
- Hormuzaki, C. Weitere Coleopterenfunde aus der Bukowina und aus den südöstlichsten Galizien [Text] / C. Hormuzaki // Zurich Soc. entomol. — 1905. — Bd. 20, Hf. 1. — S. 10.
- Jeannel, R. Coléoptères Pselaphides [Text] / R. Jeannel // Faune de France. — Paris, 1950. — Vol. 53. — 422 pp.
- Kubisz, D. Chrzaszczce Miodoborow (Zachodnia Ukraina) [Text] / D. Kubisz, M. Mazur, J. Pawlowski // Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej. — 1997–1998. — T. 25. — S. 241–242.
- Kuhnt, P. 9. Familie Pselaphidae. 10. Familie Clavigeridae [Text] / P. Kuhnt // Illustrierte Bestimmungs-Tabellen der Käfer Deutschlands. — Stuttgart : E. Schweizerbart. Verl. Nägele & Dr. Sproesser, 1913. — S. 306–318.
- Löbl, I. Pselaphinae [Text] / I. Löbl, C. Besuchet // Catalogue of Palearctic Coleoptera / I. Löbl, A. Smetana (eds.). — Stenstrup : Apollo Books, 2004. — Vol. 2. — P. 272–329.
- Löbl, I. Coleoptera Staphylinidae (Dasycerinae, Pselaphinae) [Text] / I. Löbl // Folia Heyrovskyana. Ser. B. Icones Insectorum Europae Centralis. — Zlín : Kabourek Publishing, 2009. — 28 pp.

- Loebl, I.** Pselaphinae [Electronic resource] / I. Loebl // Fauna Europaea. — Version 2.6.2. — Last update 29 August 2013. — Mode of access : URL : http://www.faunaeur.org/full_results.php?id=266623. — Title from the screen.
- Łomnicki, M.** Pselaphidae [Text] / M. Łomnicki // Sprawozdanie komisji fiziograficznej. — Kraków : Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1870. — T. 4. — S. 78.
- Łomnicki, M.** Pselaphidae. Clavigeridae [Text] / M. Łomnicki // Sprawozdanie komisji fiziograficznej. — Kraków : Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1875. — T. 9. — S. 167.
- Łomnicki, M.** Catalogus Coleopterorum Haliciae [Text] / M. Łomnicki. — Leopoli : Custodius Musaei Dzieduszyckiani, 1884. — 48 pp.
- Łomnicki, M.** Pselaphidae. Clavigeridae [Text] / M. Łomnicki // Museum imienia Dzieduszyckich we Lwowie. Chrzaszczcze czyli tęgoskrzydłe (Coleoptera). — Lwów : Związkowej drukarni we Lwowie, 1886. — T. 4. — S. 89–91.
- Łomnicki, M.** Pselaphidae [Text] / M. Łomnicki // Sprawozdanie komisji fiziograficznej. — Kraków : Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1890. — T. 25. — S. 200.
- Łomnicki, M.** Pselaphidae. Clavigeridae [Text] / M. Łomnicki // Kosmos. — 1913. — T. 38. — S. 79–80.
- Mateleshko, A.** Coleoptera (Insecta) as a component of the virgin forest ecosystems of the Carpathians (Ukraine) [Text] / A. Mateleshko // Natural forests in the temperate zone of Europe — values and utilization / B. Commarmot, F. D. Hamor (eds.) : proc. conf. (Mukachevo, Ukraine, 13–17 Oct. 2003). — Birmensdorf ; Rakhiv : Swiss Fed. Res. Inst. WSL & Carpathian Biosphere Reserve, 2005. — P. 260–265.
- Neuhäuser-Happe, L.** Verbreitung und Ökologie der Palpenkäfer in Kärnten und den angrenzenden Gebieten (Pselaphidae, Coleoptera) [Text] / L. Neuhäuser-Happe // Carinthia II. — 1995. — Jahr. 185/105. — S. 735–772.
- Neuhäuser-Happe, L.** Erstnachweise von Palpenkäfern für die Steiermark mit einer Checkliste der im Bundesland vorkommenden Arten (Pselaphidae, Coleoptera) [Text] / L. Neuhäuser-Happe // Mitt. naturwiss. Ver. Steiermark — 1996 a. — Bd. 125. — S. 177–190.
- Neuhäuser-Happe, L.** Zur Verbreitung und Ökologiewenig bekannter und seltener Palpenkäfer in der Steiermark (Pselaphidae, Coleoptera). Mit 16 Abbildungen [Text] / L. Neuhäuser-Happe // Mitt. naturwiss. Ver. Steiermark — 1996 b. — Bd. 126. — S. 189–213.
- Nowicki, M.** Pselaphidae [Text] / M. Nowicki // Sprawozdanie komisji fiziograficznej. — Kraków : Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1870. — T. 4. — S. 12–13.
- Nowicki, M.** Pselaphidae. Clavigeridae [Text] / M. Nowicki // Beitr. Insektenfauna Galiziens. — Krakau : Jagellonische Universitäts-Buchdruckerei, 1873. — S. 20.
- Pearce, E.** Coleoptera (Pselaphidae) [Text] / E. Pearce // Handbooks for the identification of British insects. — London : Roy. Entomol. Soc., 1957. — Vol. 4, pt. 9. — P. 1–32.
- Raffray, A.** Pars 27: Pselaphidae [Text] / A. Raffray // Coleopterorum Catalogus / W. Junk, S. Schenking (eds.). — Berlin : W. Junk, 1911. — T. 7. — 222 pp.
- Reichenbach, H. T. L.** Monographia Pselaphorum. Dissertatio entomologica. Amplissimi philosophorum ordinis auctoritate illustris ictorum ordinis concessu in auditorio iuridico [Text] / H. T. L. Reichenbach. — Lipsiae : I. B. Hirschfeld, 1816. — 80 s.
- Reitter, E.** Pselaphidae. Clavigeridae [Text] / E. Reitter // Catalogus Coleopterorum Europae, Caucasi et Armenia Rossicae / E. Reitter (Ed.). — Berlin : R. Freilander & Sohn ; Mödling : Edmund Reitter ; Caen : Revue d'Entomologie, 1891. — P. 123–129.
- Reitter, E.** Fauna Germanica. Die Käfer des Deutschen Reiches [Text] / E. Reitter. — Stuttgart : K. G. Lutz Verl., 1909. — Bd. 2. — 392 s.
- Roubal, J.** Katalog Coleopter (brouků) Slovenska a Podkarpatska Rus [Text] / J. Roubal. — Praha : Nakladatelství Orbis, 1930. — T. 1. — 527 s.
- Rybiński, M.** Chrzaszczcze nowe dla fauny galicyjskiej [Text] / M. Rybiński // Sprawozdanie komisji fizyograficznej. — Kraków, 1903. — T. 37. — S. 15–30.
- Schaufuss, C.** Catalogus synonymicus Pselaphidarum adhuc descriptorum [Text] / C. Schaufuss // Tijdschr. Entomol. — 1888. — T. 31. — P. 1–104.
- Schaufuss, C.** Calwer's Käferbuch. Einführung in die Kenntnis der Käfer Europas. Band I und II. 6. Auflage [Text] / C. Schaufuss. — Stuttgart : E. Schweizerbart. Verl., 1916. — 1390 s.
- Weise, J.** Coleoptrologische Ergebnisse einer Bereisung der Czernahora [Text] / J. Weise // Verh. Naturforsch. Vereines in Brunn. — 1875. — Bd. 14. — S. 85–114.
- Winkler, A.** Pselaphidae [Text] / A. Winkler // Catalogus coleopterorum regionis palaearticae. — Wien, 1925. — Pars. 4. — S. 448–471.